

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 9 Issue 5, p. 129-142, December 2017
DOI: 10.9737/hist.2017.563

XIX. Yüzyılda Selanikte Musevi Bir Aile: Alatiniler *A Jewish Family in Thessaloniki in the 19th Century: The Alatinis*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali KARAMAN
(ORCID: 0000-0002-9875-6193)
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi - Burdur

Öz: Selanik, Osmanlı Devleti'nin siyasi ve sosyal yaşantısının en önemli şehirlerindendir. Bunun yanı sıra şehir iktisadi anlamda da adından söz ettiren bir yapıya sahiptir. Selanik'te hayatını sürdüren Müslüman ve Hristiyan nüfusa XV. yüzyıldan itibaren Yahudilerin eklenmesiyle birlikte şehir Osmanlı toplumsal ve kent tarihinin unsurları arasında önemli bir mahiyet kazanmıştır. Selanik şehrini farklı kılan sebeplerden birisi burada yaşamlarını sürdüren çok sayıda Yahudi ailesi ve bunların yaptıkları ticaret olmuştur. Selanik şehrinin liman kenti ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa ile arasındaki önemli bir durak olmasına buradaki tüccarların katkısı son derece önem arz etmektedir.

Bu çalışma içerisinde XIX. yüzyılda Selanik'te yaşamış ve buranın iktisadi ve sosyal hayatına ciddi anlamda katkı sağlamış Musevi bir aile olan Alatiniler ele alınacaktır. Alatinilerin iktisadi hayattaki teşebbüsleri ile birlikte elde ettikleri güç ve siyasi hayattaki duruşlarına yer verilecektir. Başbakanlık Osmanlı Arşiv vesikaları arasında da devlet ile siyasi ve iktisadi bağı bulunan bu aile ile ilgili vesikalar ile birlikte döneme ışık tutan kaynaklar doğrultusunda Alatiniler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Alatiniler, Selanik, Osmanlı İktisadi Hayatı

Abstract Thessaloniki is one of the most important cities in the political and social life of the Ottoman Empire. Moreover, the city has an economically distinguished structure. Together with the addition of the Jews to the Muslim and Christian population living in Thessaloniki since the 15th century, the city has gained an important quality among the elements of the Ottoman social and urban history. One of the reasons making Thessaloniki different is a great number of Jewish families living there and trade they made. The contribution of tradesmen there was highly important for the fact that Thessaloniki was a port and an important stop between the Ottoman Empire and Europe.

In this study, the Alatinis, a Jewish family who lived in Thessaloniki in the 19th century and provided a serious contribution to the economic and social life of this city will be discussed. The power which the Alatinis obtained with their enterprises in the economic life and their political positions will be included. The Alatinis will be evaluated in accordance with the resources enlightening the period together with the documents related to that family which had a political and financial connection with the state among the Prime Ministry Ottoman Archive documents.

Keywords: The Alatinis, Thessaloniki, Ottoman Economic Life

Giriş

Balkan toprakları yalnız Osmanlı Devleti için değil kültürel miras açısından her dönemde dünyanın farklı ve vazgeçilmez bölgesi bir parçası olmuştur. Türkler tarafından fethedilmeye başlandığı XIV. yüzyıldan, kaybedildiği XIX. yüzyıla kadar yaklaşık 500 yıllık hâkimiyet Balkan coğrafyasını her yönüyle Osmanlı'nın bir parçası haline getirdi. Bu anlayış çerçevesinde Balkanlar, Ortodoks dünyasının egemen olduğu büyük bir saha olmanın yanı sıra Türk-İslam kültürünün izlerini taşıyan önemli bir yarımadadır. Avrupalı gezginler Balkanları

ayrı bir coğrafya parçası ve kültürel zenginlik olarak ancak XVIII. yüzyılın sonuna doğru keşfetmişlerdir¹. Karakteristik Osmanlı şehir yaşamının bütün vasıflarını bünyesinde barındıran Selanik, gerek demografik, gerekse sosyo-ekonomik yapısıyla gündelik hayatın tarihsel izlerinin gözlemlenebildiği şekliyle Balkanların önemli merkezlerdendir. Bu öneme haiz olmasındaki etkenlerden bir tanesi belki de en mühimi kentin önemli bir tarih mirasını barındırmasıdır. Tarihi M.Ö. 315’li yıllara dayanan şehir adını Büyük İskender’in kız kardeşi Thessaloniki’den almaktadır². Kentin ticari olarak önem kazanmaya başlaması ise Adriyatik ile İstanbul arası en kısa kara yolu olan *via egnatia* sayesinde gerçekleşmiştir. Selanik Roma İmparatorluğu döneminde Balkanların en önemli liman kenti olmuştur³. Bizans döneminde ticaret ve liman faaliyetlerinin gelişerek devam etmesi sayesinde farklı bir stratejik önem kazanmıştır. Bu durum Selanik’e olan ilginin artmasına, dolayısıyla da devletlerin bu şehri kontrolünde tutma isteklerine neden olmaktadır. Ortodoks Rum nüfusun kontrolündeki şehir XV. yüzyıldan itibaren Müslüman unsurların bölgeye yerleşmeye başlamasıyla demografik anlamda farklı kültürlerin yaşam alanı oldu. Aynı yüzyıl içerisinde bölgeye getirilen çok sayıda Yahudi muhacir bir anda dengeleri değiştireceği gibi baskın nüfusu da kendi kontrolüne aldılar. Böylece Ortodoks Rum, Müslüman, Katolik ve Protestan Bulgarların yaşadığı bir şehir iken Yahudi sığınmacıların da eklenmesi ile bütün dinlerin temsil edildiği bir merkez haline geldi⁴. 1875 yılında şehirde birkaç gün kalan Fransız mimarlık tarihçisi A. Choisy’nin bu cümleleri aslında durumu özetler niteliktedir. “*Buradaki kadar farklı ve birbirleriyle asla kaynaşmayan ve hatta birbirinden nefret eden ancak aynı toprak üzerinde yaşamak zorunda oldukları için birbirlerine tahammül etmek zorunda olan başka bir millet yoktur*”⁵. Selanik’in Osmanlılar tarafından fethinden önce Helen, Roma ve Bizans metropolisi olarak 1700 yıllık bir geçmişe karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç içerisinde şehir zaman zaman zenginleşmiş, bunun sonucunda da yağmalanmıştı. Çağlar boyunca Yunanca konuşulan bu şehir istila süreçleri sonucunda kimliklerinden sıyrılsa da Selanik ismi her dönemde kendini korudu⁶.

Osmanlı idaresinin ilk iki yüzyılı düzen içinde sakin ve barışçıl bir ortamda geçti. Bölgede yaşanan çeşitli çalkantılar ve bağımsızlık girişimleri dengelerin değişmesinde ve bölgedeki asayişin değişmesine neden oldu. Sabatay Sevi’nin ortaya çıkışı Selanik’in sakin hayatına büyük düzensizlik getirdi. Musevilerin büyük çoğunluğu Sabatay Sevi’yi geleceği vadeli den yeni Mesih diye kabul etti. Bu hareket hızla bütün Avrupa’ya yayıldı. Sabatay İslam a geçtiğinde Selanikli birçok Musevi onu izledi ve kendilerini diğer Musevi ve Müslüman topluluklardan ayırdı. Osmanlı idaresinin son yıllarında da Sabataycı bu grup kentin iktisadi hayatında ve uluslararası ticaretinde nüfuz sahibi olmayı sürdürdü⁷. Bu gelişme ile birlikte Selanik ticari bir merkez olmasının yanında Yahudilerin kendilerini daha iyi ifade ettikleri, ticaretlerini, ibadetlerini ve daha da önemlisi Avrupa ile olan ilişkilerini geliştirerek özellikle İtalya, Avusturya ve İngiltere ile sıkı ilişkiler sürdürdüğü bir şehir haline geldi.

Selanik Ticaret Hayatı

Selanik şehrinin denize kıyısının olması ve daha da önemlisi limana sahip olması bu kenti ticari anlamda ayrıcalıklı yapmaktaydı. Şehirde yaşamlarını sürdüren farklı milletler ticari kaygı ile olsa gerek dinsel çatışmalardan ziyade erbabı oldukları ticaret unsurlarına

¹ Maria Todorova, *Balkanları Tahayyül Etmek*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s. 135.

² William Miller, “Salonika”, *The English Historical Review*, Vol. 32, No. 126, 1917, s. 162.

³ Neslihan Ünal, *İki Osmanlı Liman Kenti İzmir ve Selanik*, İmge Kitabevi, Ankara 2015, s.152.

⁴ Mehmet Ali Karaman- Mim Sertaç Tümtaş, “Tarihsel Olarak Kent ve 19. Yüzyılda Bir Osmanlı Kenti Selanik” *UBTAS IV*, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s.479.

⁵ Aguste Choisy, *L’Asie Mineure et les Turcs en 1875, Souvenirs de Voyage, Librairie de Firmin*, Paris 1876, s.14.

⁶ Mark Mazower, *Selanik Hayaletler Şehri*, Alfa Yayın, İstanbul 2013, s.33.

⁷ Machiel Kiel, “Selanik”, *DİA*, C.36, s.355

yoğunlaşmışlardı. Şehir limanının etkisiyle hemen her alanda çeşitli emtianın getirildiği bir merkezdi. Balkanların neredeyse pek çok bölgesine gönderilecek ürünler öncelikli olarak Selanik'e inmekteydi. Bu durum Selanik'te çeşitli ve birbirinden çok farklı meslek guruplarının var olmasına ve zamanla mesleklerin kendini geliştirmesine imkân sağlamaktaydı. XVI. yüzyılda Piri Reis'in tespitine göre Selanik Limanı en az 300 geminin demirleyebileceği büyüklükteydi. Bu durum zamanla gelişti ve liman üzerinde yapılan çeşitli tadilat ve genişleme sayesinde limanın daha da etkin kullanımı sağlandı. XIX. yüzyıla gelindiğinde Selanik içerisinde çeşitli meslek gurupları faaliyet göstermekteydi. Bu meslek gurupları ve sayıları şu şekildedir⁸;

Meslek Adı	Esnaf Sayısı	Meslek Adı	Esnaf Sayısı
<i>Sarrafi</i>	14	<i>Tüfenkçi Esnafı</i>	14
<i>Nalbant</i>	54	<i>Bedesten ve Civarında Kapamacı</i>	12
<i>Debbağ</i>	144	<i>Kazaz Esnafı</i>	115
<i>Camcı</i>	7	<i>Hurdacı</i>	11
<i>Habbazan (Fırıncı)</i>	64	<i>Papuşçu</i>	22
<i>Kasap</i>	20	<i>Poşucu</i>	4
<i>Bezirci</i>	12	<i>Duhan Kıyıcı</i>	35
<i>Şerbethaneci</i>	31	<i>Sebzeci</i>	26
<i>Bakkal</i>	96	<i>Helacılar</i>	13
<i>Attar</i>	21	<i>Semerci</i>	15
<i>Keresteci</i>	23	<i>Astarcı</i>	34
<i>İstanbulinci</i>	20	<i>Alacacı</i>	30
<i>Keza Yeni Çarşı Esnafı</i>	40	<i>Kalaycı</i>	21
<i>Çukacı</i>	60	<i>Demirci</i>	5
<i>Diğer Yeni Çarşı Esnafı</i>	11	<i>Balıkçı</i>	11
<i>Bacacı</i>	14	<i>Destici</i>	6
*****	**	<i>Yoğurtçu</i>	13
<i>Aşçı ve Kebapçı</i>	10	<i>Saatçi</i>	11
<i>Saraçlar Esnafı</i>	38	<i>Çerçici</i>	50
<i>Urgancı</i>	11	<i>Terzi</i>	148
<i>Mı'yıtlar Çul Dokuma</i>	11	<i>Bilici</i>	9
<i>Sandıkçı</i>	8	<i>Mısır Çarşısı Kıyyeci</i>	5
<i>Kepeci</i>	22	<i>Çorapçı</i>	41
<i>Eğerci</i>	24	<i>Menzillerinde İşleyen Kürkçü</i>	22
<i>Havlucu</i>	5	<i>Arabacı</i>	15
<i>Hurdacı</i>	21	<i>Mestçi</i>	18
<i>Şekerci</i>	14	<i>Çubukçu</i>	24
<i>Taşraya Aba Gönderen Abacı</i>	16	<i>Helvacı</i>	20
<i>Peştamalcı</i>	35	<i>Basmacı</i>	13
<i>Berberler</i>	54	<i>Kazancı ve Dökmeci</i>	6
<i>Mumcu</i>	5	<i>Çarkçı</i>	11

⁸ BOA, HAT. 736/34936 (29/Z/1242-24 Haziran 1827).

XIX. Yüzyılda Selanikte Musevi Bir Aile: Alatiniler

<i>Kahvehane</i>	14	<i>Tarakçı</i>	2
<i>Kurukahve ve Duhancı</i>	76	<i>Çıkırıçı</i>	7
<i>Dakik Kıyyeci</i>	*****	<i>Kuyumcu</i>	26
<i>Doğramacı</i>	9	<i>Çilingir</i>	4
<i>Boyacı</i>	13	<i>Şehriyeci</i>	3
<i>Attarlar</i>	14	<i>Tavukçu</i>	3
<i>Mısır Çarşısı Esnaftı</i>	18	<i>Miskçi</i>	8
<i>Üzümcü ve Leblebici</i>	66	<i>Şişeci</i>	10
<i>Koltuk Sarrafı</i>	35	<i>Fişenkçi</i>	14
<i>Mahallede gezen bohçacı</i>	31	<i>Tenekeci</i>	14
<i>Kürkçü</i>	51	<i>Bıçakçı</i>	11
<i>Oturakçı</i>	28	<i>Tamburacı</i>	3
<i>Lök Yemeni Ve Çizmeci</i>	41	<i>Limoncu</i>	11
<i>Efrenc İşi Yemenci</i>	13	<i>Eskici</i>	14
<i>Rum Yemencisi</i>	52	<i>Keresteci</i>	9
<i>Bileyici</i>	20		

Selanik yerleşim planı etnik köken merkezli olmakla beraber şehrin kıyı kesimleri Yahudilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdir. Rumlar daha orta kesimlerde olmakla beraber Müslüman kesim daha üst ve iç mıntikalarda yer almıştır. Bu yerleşim çerçevesinde mesleki anlamda da dinsel faktörler gözle görülür özelliktedir. Müslümanlar genellikle debbağlık, bakkal, leblebici, kurukahveci, helvacı, kasap, peynirci, tavuk ve balıkçılıkla uğraşırken Hristiyan cemaati daha ziyade dokuma, keçe atölyesi, dokuma boya, demirci, meyhane, şerbethane sektörlerine hâkim idi. Yahudi cemaati ise daha akçeli işlerle işigal etmekteydi. Belli başlı uğraştıkları meslekler arasında sarraflık, bankerlik, yün simsarlığı ile birlikte her an sıcak paranın döndüğü ve bütün piyasaya hâkim olan seyyar satıcılık genellikle Yahudi cemaatinin kontrolündeydi.

Öte yandan Musevi ailelere ve diğer gayrimüslimlere ait çeşitli işletmelerde dikkat çekmektedir. Ester bint-i Yaşova'ya ait ipek fabrikası, İtalyan uyruklu Yahudi Şalom Saliáz'ın işlettiği iplik fabrikası, Şalom ve Bünyamin'e ait mismar (çivi) fabrikası⁹, Mişon Lui'ye ait züccaciye fabrikası¹⁰ mevcuttur. Bunların yanında reji, duhan, iplik fabrikaları, Ermeni Manukyan biraderlere ait İplik fabrikası ve bu fabrikalarda üretilen emtianın önemli bir kısmı azınlıklara tanınan imtiyazlar nedeniyle vergiden muafıdır. Zaman zaman gümrükte ya da nakliye esnasında vergi talebine uğrayan mallar ile alakalı sıkıntı yaşanılmış, sorun çeşitli yazışmalarla düzenlenmiştir¹¹. Şehirde bulunan fabrikalar arasından en önemlilerinden birisi askerin ciddi oranda kıyafet ihtiyaçlarının karşılandığı çuka fabrikasıdır. Yün üretimi ve işlenmesi için devletin Yahudileri Osmanlı coğrafyasına gelişlerinden itibaren bu alanda çalışmaları için görevlendirilerek vergiden muaf tutmuştur¹². Bu fabrikalarda çok sayıda kişi çalışmakla beraber hem fabrikanın muhafazası hem de bazı kısımlarda ocağın kaldırılışından

⁹ BOA, ŞD. 504/33 (23 S 1303-1 Aralık 1885)

¹⁰ BOA, MV. 7/95 (17 Ca 1303-21 Şubat 1886)

¹¹ BOA, DH.MKT. 1352/2 (21 N 1303-23 Haziran 1886); BOA, ŞD. 310/58 (20 L 1303-22 Temmuz 1886); BOA, DH.MKT. 1398/121 (16 Ca 1304-10 Şubat 1887); BOA, BEO. 2419/181354 (14 B 1322-26 Ağustos 1904).

¹² Ahmet Uzun, "İslimye Çuka Fabrikası", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Yayın No: 21-22, Ekim 1999-Mart 2000, s.77.

önceki dönemlerde yeniçerilerin çeşitli bölüklerine mensup askerlerin görevlendirildikleri bilinmektedir¹³.

Alatiniler

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı şehir tarihi ve ticari yaşamı içerisinde çeşitli kumpanyalar ve bunları kontrollerinde tutan aileler dikkat çeker. Bu aileler içerisinde ise ticari anlamda oldukça etkili isimler arasında gayrimüslim unsurlar öne çıkmaktadır. En önemlilerinden biri Selanik'te hayatlarını sürdürmüş olan Alatinilerdir. Alatiniler Selanik'e gelmeden önce 1809 – 1882 yılları arasında yaşayan Dr. Moshe ben Elizer Alatini'ni Livorno'da tıp eğitimi almıştır. Bu esnada şehirde hem endüstri alanında hem de hayırseverlik alanında en önemli figürlerden biri oldu¹⁴. Başbakanlık Osmanlı Arşiv vesikalarında tabiiyetleriyle alakalı farklı belgelere rastladığımız Alatinilerin, Avusturya ve İtalya tebaasına ait oldukları bilgisini ediniyoruz. “Serasker Paşa Hazretlerine” başlıklı bir belgede; Avusturya Devleti tebaasından ve Selanik tüccarı mübeşşerâtından Mösyö Alatini bezirgân Avrupa'ya gitmek üzere bu gün dersaadete gelerek...¹⁵ sözleriyle başlayan vesikada Alatinilerin tabiiyetine vurgu yapılmıştır.¹⁶ Bir başka vesikada da İtalya tebaasından Alatini Biraderlerin Selanik Rıhtımı üzerindeki tadilattan zarar gördüklerinden bahsetmekteydi¹⁷. Yahudiler ve Hristiyanlar sık sık İspanyol, Toscanalı, Napolili veya Avusturya uyruklu olarak yetkililer önünde muafiyetini ilan ediyorlardı. Selanik'in en nüfuzlu Yahudi işadamı ve hayırseveri Moses Alatini de bir İtalyan'dı¹⁸. Osmanlı Devleti'nin ticari kayıtlarında Alatinilere ait ilk kayıt 22 Haziran 1856 tarihli Hariciye Mektûbi kaleminden alınan çıkan bir yazıdır¹⁹. Selanikli olan bu ailenin belgelerdeki farklı tabiiyet meselesi o dönemde yabancı uyruklulara tanınan çeşitli imtiyazlardan faydalanma isteğiyle alakalıdır.

Alatini Ailesi, ticaret hayatında aktif yaşamlarına sahip oldukları çeşitli sıfatlarla anılmaktaydılar. Ordu müteahhidi, erzak-ı askeriyye müteahhidi, erzak müteahhidi, dakik müteahhidi gibi ticari unvanlar ile iş yapan bu ailenin öncelikli ticaret sahası Osmanlı ordusu, dolayısıyla da Osmanlı Devleti olmuştur. Osmanlı Devleti de bu müteşebbis aile ile alakalı yapılacak bütün girişimleri destekler bir politika izlemişlerdir. Teknolojik anlamda da ciddi teşebbüsler Alatinilerden gelmiştir.²⁰ Buhar teknolojisinin kullanılmaya başlanması bu aile tarafından gerçekleştirilmiştir. Aşağıda da tarihleriyle verilecek bu fabrikaların kuruluş süreçlerini yansıtan belgeler mevcuttur. Aile, 1850'lerin ortasında Selanik'te önce buharla çalışan un fabrikası daha sonra ise gene buhar gücüyle çalışan bir tuğla fabrikası inşa etmişti²¹. Alatinilerin teşebbüs ettiği, fabrikasını kurduğu ve üretim yaptığı belli başlı sektörler ve yerler şunlardır.

¹³ BOA, MAD.d. 21222; BOA, MAD. d. 16476.

¹⁴ Aron Rodrigue- Sarah Abreveya Stein, *A Jewish Voice from Ottoman Salonica: The Ladino Memoir of Sa'adi Besalel a-Levi*, Çev. Isaac Jerusalem, Stanford University Press, California 2012, s.16.

¹⁵ BOA., A.}MKT.NZD. 423 /77 – (8 Z 1278-6 Haziran 1872).

¹⁶ Tabiiyet konusu 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin üzerinde hassasiyetle durduğu bir sorun haline gelmişti. Ecnabilerin Osmanlı topraklarına göç edip yerleşmelerine rağmen başka ülke pasaportu taşımaları bir takım problemler çıkmasına yol açıyordu. Tabiiyet konusunda bkz: İbrahim Serbestoğlu, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014; İbrahim Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, *OTAM*, S.29, Bahar 2011, s. 193-214.

¹⁷ BOA., HR.TH. 223/19 (29 S 1295-4 Mart 1899).

¹⁸ Mazower, *a.g.e.*, s. 245.

¹⁹ BOA., HR.MKT. (18 Ş 1272-18 Nisan 1856).

²⁰ Alatiniler, aynı zamanda Selanik'te eğitim faaliyetleriyle de ilgilenmiş, Rothschild ailesinden destek almıştır. Bkz: Sezai Balcı-Mustafa Balcıoğlu, *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu*, Ergüvanî Yayınevi, Ankara 2017, s. 471.

²¹ Donald Quataert, *Manufacturing and Technology Transfer in The Ottoman Empire 1800-1914*, The Isis Press, İstanbul 1992, s.37.

ŞEHİR	TESİS	BELGE NO	TARİH
Selanik	Tuğla ve Kiremit	ŞD. 505/5	3 Ş 1301- 8 Haziran 1884
Selanik	İspirto Fabrikası	DH.MKT. 1356/62	19 L 1303- 21 Temmuz 1886
Selanik	Mathunat	ŞD. 1205/26	24 N 1313- 26 Haziran 1886
Drama Sancağı	Simli Kurşun Madeni	A.}DVN.MKL 33/5	28 M 1309- 3 Eylül 1891
Selanik	Bira Fabrikası	İ.MMS. 127/5411	9 Ra 1309- 13 Ekim 1891
Selanik	Değirmende Tahin	ŞD. 581/9	29 Ş 1309- 29 Mart 1892
Selanik Marihova Roşdan	Altın ve Gümüş Ocağı	Y.PRK. AZJ 29/28	29 Z 1311- 3 Temmuz 1894
Selanik	Un Fabrikası	BEO 1206/90444	21 Ca 1316- 7 Ekim 1898
Selanik Rıhtım	Çeşitli Mağazalar	HR.TH. 223/19	21 L 1316- 4 Mart 1899
Selanik	Banker	BEO. 1325/99343	29 Z 1316 – 10 Nisan 1899
Selanik	Buharlı Bira Fab.	İ.RSM. 11/1	7 Za1317- 9 Mart 1900
Mısır	Sigara ve Tütün Fabrikası	BEO., 2316/173660	4 S 1322- 20 Nisan 1904
Selanik	Buz Fabrikası	BEO., 2419/181354	18 B 1322- 28 Eylül 1904

Selanik-Tikveş Roşden	Arsenik Maden Ocağı	A.}DVN.MKL 30/31	112 S 1307- 5 Mart 1909
--------------------------	---------------------	------------------	----------------------------

Bütün bu tesislere ek olarak ordunun yiyecek ihtiyacının karşılanması konusu bu ailenin en ayrıcalıklı ticari sektörü olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı ordusunda askerin yiyecek ve erzak temini Alatinilerin şirketleri üzerinden karşılanmaktadır. 1903 yılında askerin ihtiyacı için buğday ve un ihalesi Alatinilere ait bir şirket tarafından kazanılmış, şartname teminatının yerine getirilmesi için Hüseyin Hilmi Paşa tarafından Alatinilere Fransızca bir mektup gönderilmiştir²².

Erzak teminin yanı sıra asker maaşlarının dahi Alatinilerden borç alınmak suretiyle ödendiğini görülmektedir. 23 Mart 1900 tarihli belgede Selanik'te bulunan askerin maaşlarının Alatinilerden istikraz edilen para ile ödendiği bilgisi ailenin devlete borç verecek kadar güçlü olduğunun göstergesidir²³. Bu tarihten beş yıl sonra yani 1905 yılında Alatinilerden yüz bin lira borç alınması için irade-i seniyye yayınlanmıştır. Bu irade-i seniyyede dikkat çeken daha önceden Alatinilerin alacaklarına mukabil ve askere erzak müteahhidine (kuvvetle muhtemel kastedilen müteahhidler yine Alatinilerdir) verilmek üzere Alatinilerden borç alma yoluna gidilmiştir. Devletin içinde bulunduğu durumu en iyi şekilde gösteren bu vesika bankerden borç alacak kadar çaresiz kalmış bir ülke ekonomisinin düştüğü durumun anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Mezkûr İrade de “*Matlûblarına mahsuben Alatinilere elli bin ve erzâk-ı askeriye müteahhidlerine yirmi bin lira verilmek ve ıyd-idhâra Rumeli Vilâyetine verilecek maaşın ikmâl-i noksanı için otuz bin lira gönderilmek üzere yüz bin liranın Alatinilerden istidanesine komisyon-ı âli kararıyla bi'l-istizân İrade-i Seniye şerefsadır olarak icâb edenlere tebligat icra kılınmıştır*”²⁴. 1905 yılını ocak ve şubat aylarına ait maaşlar ile kurban bayramında ödenecek maaşlar için Alatinilerden ve Kapanizâde Mehmet Efendi'den borç alınmıştır²⁵.

Yabancı ülke tabiiyetinde olmalarından dolayı vergi ve sair tekâlifden ziyadece muaf tutulan Alatiniler bu sayede imtiyazlı bir durum elde etmişler. Selanik'te Alatinilere ait ispirto fabrikasından Düyûn-ı Umûmiye İdaresince vergi talep edilmesi ve bu talepten ecnebi şirketlerine uygulanan ayrıcalıklardan Alatinilerin fabrikasının da istifade edebileceği ve bu talebin kanunsuz olduğu Dâhiliye Nezâreti Mektûbi kaleminden çıkan vesikayla bildirilmiştir²⁶. Yine aileye ait olan un fabrikalarından ruhsatiye vergisi adı altında vergi alınmasından vazgeçilmesi emredilmekteydi. Belgede;

*Alatini biraderlerin bundan akdem Selanik Vilayeti haricinde tesis etmiş oldukları dakik fabrikası için verilmiş olan ruhsatnâmeden ruhsatiye namıyla canib-i Hükümet-i Seniye'ye senevi üç bin kuruş iatası mûnderic ise de mezkûr fabrika muharrerem emlak vergisi vesaire ile mükellef tutulmuş olduğundan resm-i mezkûrun affi istenmiştir*²⁷. Fransız ordusu için çeşitli alanlarda ticaret yapan tacirlere kolaylık tanınmıştır²⁸. Fransa ordusu için Selanik'ten ihraç edilecek olan elli üç bin iki yüz kırk kile arpa da vergiden muaf tutulmuştur²⁹. Maliye Nezareti'nden çıkan başka bir yazıda da Selanik'te Alatiniler tarafından inşa edilen kiremit

²² BOA., TFR.I.SL. 2/11921 (14 Ra 1321-10 Haziran 1903).

²³ BOA., BEO, 1460/109489, (21 Za 1317-23 Mart 1900).

²⁴ BOA., TFR.I.A. 22/2178 (5 Z 1322-10 Şubat 1905).

²⁵ BOA., TFR.I.SL. 76/7581 (29 R 1323-3 Temmuz 1905).

²⁶ BOA., DH.MKT. 1356/62 (19 L 1303-21 Temmuz 1886).

²⁷ BOA., DH.MKT. 1828/45 (4 N 1308-13 Nisan 1891).

²⁸ BOA., HR.MKT. 117/62 (06 Z 1271-20 Ağustos 1855).

²⁹ BOA., HR.MKT. 143/98 (11 Ş 1272-17 Nisan 1856).

fabrikasında imal edilen çeşitli mamullerden vergi alınmaması bildirilmiştir³⁰. Alatinilerin Yalnız fabrikaları değil, fabrikalarında işletilen mamulât vesâir alet ve edevât da gümrük vergisinden muaf tutulmuştur³¹.

Alatini ailesi, bağış ve hayır işlerinde de zaman zaman ön plana çıkmıştır. Asker levâzımatı için nakdi yardım yapmak istemeleri konusunun seraskerlik makamına sorulması içerikli yazıda; süvari ve mekkari civanların tedariki ile ve yahut efrâd-ı askeriye'nin aynı ihtiyaçlarının karşılanabileceği bildirilmiştir. Levâzımın tütün, pamuklu mintan, çorap ve fanila gibi çeşitli ihtiyaçları alabilecekleri de belirtilmiştir³². Manastır'da çıkan bir yangında zarara uğrayanlara Selanik tüccarlarının yapmış oldukları yardımda da listenin en üstünde yer aldıkları görülmektedir³³. Mezkûr belgede 40 liralık bağışıyla listenin en üst sırasında Fratelli Alatini ismi bulunmaktadır.

Osmanlı Arşiv belgelerinde ailenin devlete işler yaptığı ve alacaklarının ödenmesiyle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır³⁴. Devletin Alatinilerdeki alacakları ise son derece titiz bir şekilde takip edilmiştir. Beş bin liralık alacaklarına karşılık on beş bin liraya çıkartılması ve bir takım taleplerinin yerine getirilmesi halinde verdikleri taahhütlere uyacakları, Alacaklarına karşılık yirmi bin lira ödenmediği halde un teminine devam edemeyecekleri telgraflarla Dersaadete bildirilmiştir³⁵. Devletten sadece alacaklarını değil, uğramış oldukları her türlü zararı tazmin yoluna da giden Alatinilerin, Yunan Muharebesi esnasında Tırnova'da yanan evleri ile uğradıkları zar da tazmin edilmiştir³⁶.

Devletin hemen her biriminde yazışmalara konu olmuş bu aile ticari faaliyetleriyle ön plana çıkmakla kalmamış en üst düzeyde devletle yakın ilişki içerisinde bulunmuşlardır. Çalışmamız esnasında Başbakanlık Osmanlı Arşiv vesikaları arasında Alatini biraderlere sürekli devletten ödenek tahsis edilmesi ile alakalı belgeler mevcuttur. Bu çerçevede sürekli alacaklı bir halde para talep eden Alatiniler zaman zaman çeşitli derecede nişanlarla ödüllendirilmişlerdir. Dâhiliye Mektubi kaleminden çıkan bir belgede de Selanik'te bulunan Alatini ailesinden bazı tüccarların mecidi nişanı ile taltif edilmesi mevzusunun Dersaadet'e takdim edilmesi istenmiştir³⁷. Selanik'in ileri gelen tüccarı Salamon Alatini'nin sahip olduğu ve iki yıl önce aldığı³⁸ Üçüncü derece Mecîdî Nişanı'nın ikinci dereceye tebdili şeklinde taltif edilmiştir³⁹. Vesikadaki tabir ile Selanik'te muteberân-ı ticaretden olan Mösyö Alfred Alatini, Mösyö Empilo Alatini ve Mösyö Goydo Alatini mecidi nişanı ile taltif edilmiştir⁴⁰. Osmanlı Devleti'nden nişan alanlar kervanına gayrimüslim işadamlarının yanı sıra aileleri de eklenmiştir. Bu taltifler ilerleyen yıllarda da devam etmiş, 2 Aralık 1891 yılında Salimon Alatini'ye, 6 Eylül 1892 tarihinde yine Aile bireylerine ve 8 Temmuz 1899 yılında Mösyö Şarl Alatini ve Mösyö Alfred Alatini'ye nişan itasında bulunulmuştur⁴¹. Hicri 27 Ramazan 1305 tarihli vesikada Selanik Valisi Galip Paşa'nın kızı iffet hanım ile Alatini ailesine mensup madam Moiz Alatini, Madam Edwar Alatini ve diğer bazı gayrimüslim aileler ile birlikte

³⁰ BOA., MV. 57/64 (9 S 1308-24 Eylül 1890).

³¹ BOA., ŞD. 1193/13 (24 Ra 1309-28 Ekim 1891).

³² BOA., A.}MKT.MHM. 487/50 (24 M 1303-2 Kasım 1885).

³³ BOA., A.}MKT.MHM. 402/75 (26 Za 1284-20 Mart 1868).

³⁴ BOA., BEO. 1349/ 101127 (25 Ra 1317-3 Ağustos 1899): 1353/101447 (5 R 1317-13 Ağustos 1899) : 1306/97922 (29 Z 1316-10 Nisan 1899).

³⁵ BOA., BEO. 2419/181412 (19 B 1322-29 Eylül 1904) : 2447/183485 (5 N 1322-13 Kasım 1904).

³⁶ BOA., BEO. 3473/260434 (24 Z 1326-17 Ocak 1909) : 3554/266486 (29 Z 1327-20 Eylül 1909)

³⁷ BOA., DH.MKT., 1468/11 (20 Ra 1305- 6 Aaralık 1887).

³⁸ BOA., İ.DH., 1065/83537 (22 Ca 1305-5 Şubat 1888).

³⁹ BOA., DH. MKT. 1740/56 (21 Za 1307-9 Temmuz 1890).

⁴⁰ BOA., DH.MKT., 1739/121 (20 Za 1307- 8 Temmuz 1890).

⁴¹ BOA., İ. TAL., 3/75 (13 S 1310-6 Eylül 1892) : İ.TAL. 179/70 (28 S 1317-8 Haziran 1899).

şefkat nişanı almışlardır⁴². Sadece aile bireyleri değil yanlarında çalışan bazı isimlerde nişan ile mükâfatlandırılmıştır. Bunlardan biri de Alatinilerin yanlarında ticarethane müdürü Kemal Efendi'dir. Kemal Efendi dördüncü rütbeden Osmanlı nişanı ile mükâfatlandırılmıştır⁴³.

Gündelik Hayatta Alatin Etkisi

Selanik'te Alatinilerin başını çektiği zenginler aynı zamanda burjuvanın da temsilcisiydi. XIX. yüzyılın sonuna gelindiğinde kent nüfus yapısı değişmekle kalmayıp Avrupalı nüfusun baskın durumu gündelik yaşamda da kendini hissettirir bir hal aldı. Bu yüzyıl yaşanan ticari hareketlilik neticesi Selanik'te Fransız ve Alman kiliseleri, Deutsche kulüp, Fransız tiyatrosu, bankalar, postaneler, pahalı oteller, seyahat acenteleri, konsolosluklar, eczane ve kitapçılar yerini almıştı. Bütün bu kuruluşların doğal bir meyvesi olarak da zenginlik ve burjuvazinin belirtileri kısa sürede kendini göstermişti. Avrupalı konsoloslukların himayesi altında refah içinde yaşayan Yahudi ve Rum tüccarların girişiyle *Cercle de Selanigue* isimli bir burjuva kulübünün temeli atıldı. Bu girişim İngiliz Konsolos John Blunt ile Levanten Banker John Chasseaud'un desteğiyle Hugo Alatin, Jozef Mizrahi, Samuel Madiano ve Rum Perikles Hadzilazaros'un girişiyle ortaya çıkmıştır. Böylelikle hem yabancı ziyaretçiler için hem de Selanik zenginleri için bir buluşma yeri olmuştur⁴⁴.

Alatini etkisi sokağa adını verebilecek düzeydeydi⁴⁵. Alatinilerin gündelik yaşamları da son derece şaşalı bir görüntü arz etmekteydi. Yaşadıkları köşklerinde bir saray havasını görmek mümkündür. Doğu ve Batı sentezi mobilya ve mimariye nüfuz etmiştir. Misafirleri karşılayan gösterişli hizmetkârlar, zengin ikramların verildiği kabul salonundaki ışıltı, Türk halılarıyla bezenmiş zemin, İspanyol sandıklar ve Bulgar porselenlerinden müteşekkil Alatini köşkü İngiliz Konsolosunun sarayından bile daha ihtişamlı bir haldeydi. Ev o kadar geniş bir haldedir ki İngiliz Konsolosunun eşinin yanında namazını kılacak olan dönemin Selanik Valisi Derviş Paşa'yı ve bahçede oyun ve etkinliklere katılan İngiliz subaylarını aynı anda ağırlayacak kapasitedeydi⁴⁶.

Alatini biraderlerin devlet içerisindeki nüfuzu da oldukça yüksekti. Kendileri yukarıda bahsi geçen nişan vb. taltiflerin yanı sıra Sultan ile de görüşebilme ayrıcalığını elde etmişlerdir. Çeşitli sıkıntılarını bizzat Padişaha aktarabilme imkânı da bulunan bu ailenin⁴⁷ zaman zaman asayiş olaylarında da adları geçmektedir. Alatinilere mensup kişiler eşkıyalar tarafından fidye için dağa kaldırılmışsa da bunlar daha sonra sağ salim kurtarılmıştır⁴⁸. 1852 senesinde ise bölgedeki Ortodoks Rumlar ile Yahudi cemaati arasında yaşanan bir sürtüşme olayların büyümesine ve Yahudiler ile Ortodokslar arasında şiddetli olayların olmasına sebep olmuştur. Bunun üzerine başpiskoposun yayınladığı ve Alatinilere ait bütün etkinliklere katılan Ortodoksların aforoz edileceği ilanı durumu daha da gerginleştirdi. Uzun süre devam eden bu durum bölgede Bulgar milliyetçiliğinin yükselmesi üzerine Rum ve Yahudi nüfusun birbirine yakınlaşmasına kadar devam etti⁴⁹. Avusturya'nın Bosna'yı ilhak etmesi ile Avusturya boykotu, Girit olayları nedeniyle Rumların boykotu ve Trablusgarp işgaliyle de İtalyan boykotu art arda geldi. İtalyan bütün bu protestolar beraberinde Avusturya ve İtalyan tebaasından olan Alatinileri de tıpkı diğerleri gibi zor durumda bıraktı. Bunun üzerine ülkeyi

⁴² BOA., İ.DH. 1082/84927 (27 N 1305-7 Haziran 1888)

⁴³ BOA., İ.TAL. 132/76 (9 L 1315-3 Mart 1898).

⁴⁴ Mazower, a.g.e., s. 311.

⁴⁵ BOA., DH.MKT. 2342/109 (9 M 1318-9 Mayıs 1900).

⁴⁶ Mazower, a.g.e., s.317.

⁴⁷ BOA., BEO., 1325/99343 (6 S 1317-16 Haziran 1899).

⁴⁸ BOA., DH.MKT. 1630/47 (22 L 1306-21 Haziran 1889).

⁴⁹ Mazower, a.g.e., s.217.

terk etmek zorunda kalan Alatiniler gibi güçlü ve nüfuzlu aileler çaresizlik içerisinde kendileri için Avrupa'nın daha güvenli olan bölgelerini seçtiler.

Sonuç

XIX. yüzyılda siyasi ve sosyal hayattaki çalkantıların temel nedenleri arasında, ekonomik sebepler en önemlisidir. Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimi sonrası yaşanan siyasi hareketlenme sanayisini güçlendiren devletlerin zayıflar üzerindeki egemenlik arayışlarını çeşitli imtiyaz dayatmalarıyla daha da pekiştirmekteydi. Osmanlı Devleti de bundan nasibini fazlasıyla almıştır. Avrupalıların Osmanlı coğrafyasındaki ticaret serbestisi bunun en güzel örneğidir. Osmanlı yasalarındaki boşluktan istifade eden son yüzyılın müteşebbislerinin belki de en bilineni olan Alatiniler, yasaların kendilerine tanıdığı imkânları sonuna kadar kullanmayı bilerek Osmanlı'nın Avrupa'ya açılan, Avrupa'nın da doğuya geçerken soluklandığı en önemli kent olan Selanik'te servetlerine servet katmışlardır.

Selanik liman şehrinin akçeli işleri sayılabilecek başta bankerlik ve fabrikatörlük olmak üzere hemen her sektöründe kendilerini göstermişlerdir. Elde ettikleri ticari intibalarını siyasi nüfuza çevirmekle kalmamış, Selanik üzerinden Avrupa'nın çok sayıda ülkesiyle ticaret faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu faaliyetlerin Osmanlı gümrük, liman vs. işletmelerine ciddi bir gelir getirdiği söylenemez. Alatiniler gibi yabancı menşeli Gayrimüslim aileler devletin sırtına yük olmadıkları gibi bölgesel istihdamın haricinde maddi getirisi olmayan unsurlardır. Bilakis devlete verdikleri borç ve buradan elde edilen faiz geliri devletten son kuruluşuna kadar tahsil etmek suretiyle ticari varlıklarını sürdürmekteydiler. XX. yüzyılın başları Osmanlı Devleti topraklarının istila edildiği ve akabinde istilacılara karşı boykotların yaşandığı yıllar olmuştur. Balkan savaşlarına gelinceye kadar bu durum devam etmiştir. Balkan savaşlarının bölgeye getirdiği felaket ve yok oluş, bölgede Yahudi yapılanmasının yanı sıra Müslümanlar için de farklı bir geleceğin şekillenmesine neden olmuştur. Alatini ismi günümüzde 1909 yılında tahttan indirilmiş olan Sultan II. Abdülhamid'in ikamete mecbur tutulduğu adres olan köşke, "Alatini Köşkü'ne" verdiği isimle anılmaktadır.

Kaynakça

BOA, *DH.MKT.* 1352/2 (21 N 1303-23 Haziran 1886).

HAT. 736/34936 (29 Z 1242-24 Haziran 1827).

MV. 7/95 (17 Ca 1303-21 Şubat 1886).

ŞD. 504/33 (23 S 1303-1 Aralık 1885).

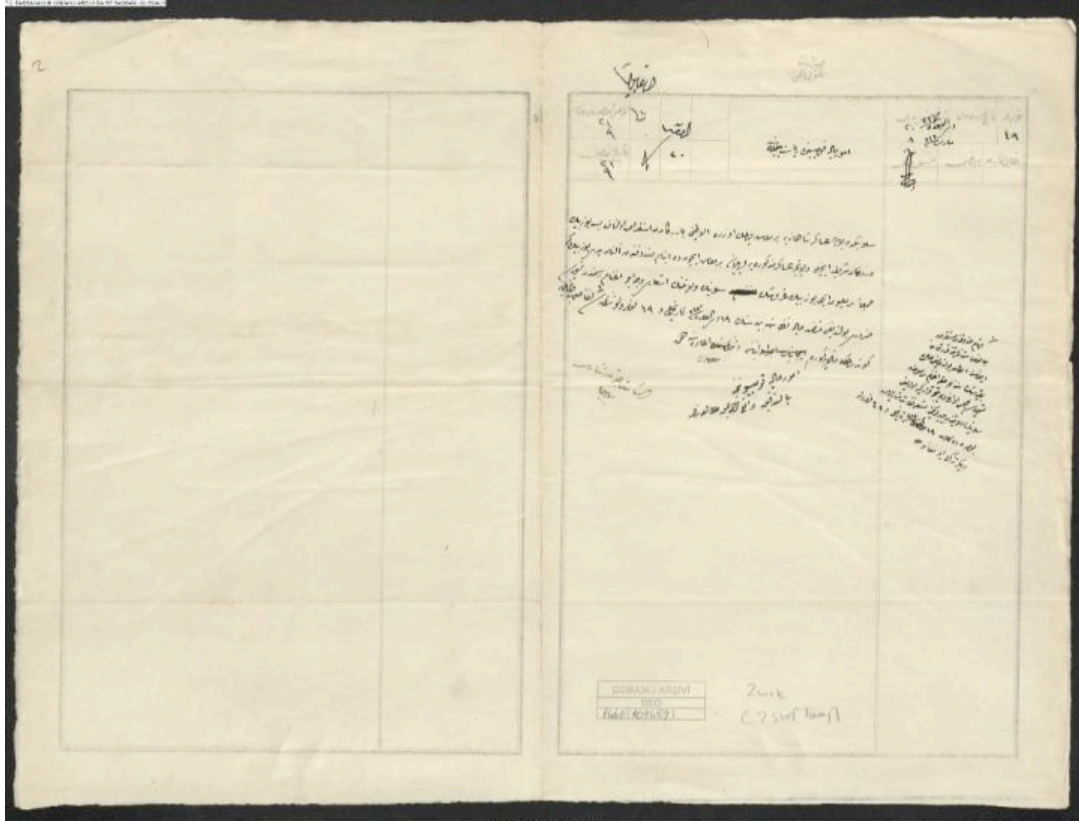
A.}MKT.MHM. 402/75 (26 Za 1284-20 Mart 1868).

A.}MKT.NZD. 423 /77 – (8 Z 1278-6 Haziran 1872).

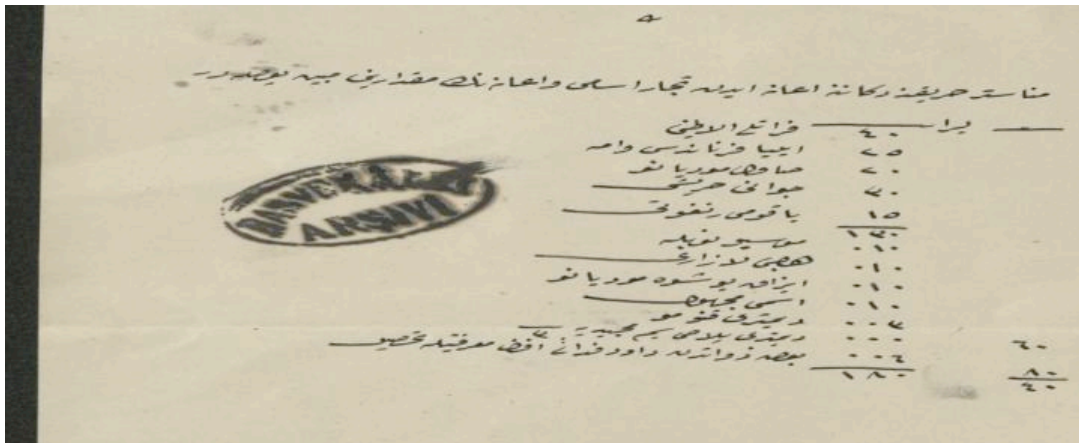
BEO, 1460/109489, (21 Za 1317-23 Mart 1900) : 1349/ 101127 (25 Ra 1317-3 Ağustos 1899): 1353/101447 (5 R 1317-13 Ağustos 1899) : 1306/97922 (29 Z 1316-10 Nisan 1899): 2419/181412 (19 B 1322-29 Eylül 1904) : 2447/183485 (5 N 1322-13 Kasım 1904): 3473/260434 (24 Z 1326-17 Ocak 1909): 3554/266486 (29 Z 1327-20 Eylül 1909): 1325/99343 (6 S 1317-16 Haziran 1899): 2419/181354 (14 B 1322-26 Ağustos 1904).

DH. MKT. 1740/56 (21 Za 1307- 9 Temmuz 1890): 1356/62 (19 L 1303-21 Temmuz 1886):1630/47 (22 L 1306-21 Haziran 1889): 1828/45 (4 N 1308-13 Nisan 1891): 2342/109 (9 M 1318-9 Mayıs 1900):1468/11 (20 Ra 1305-6 Aralık 1887): 1739/121 (20 Za 1307-8 Temmuz 1890):1398/121 (16 Ca 1304-10 Şubat 1887) .

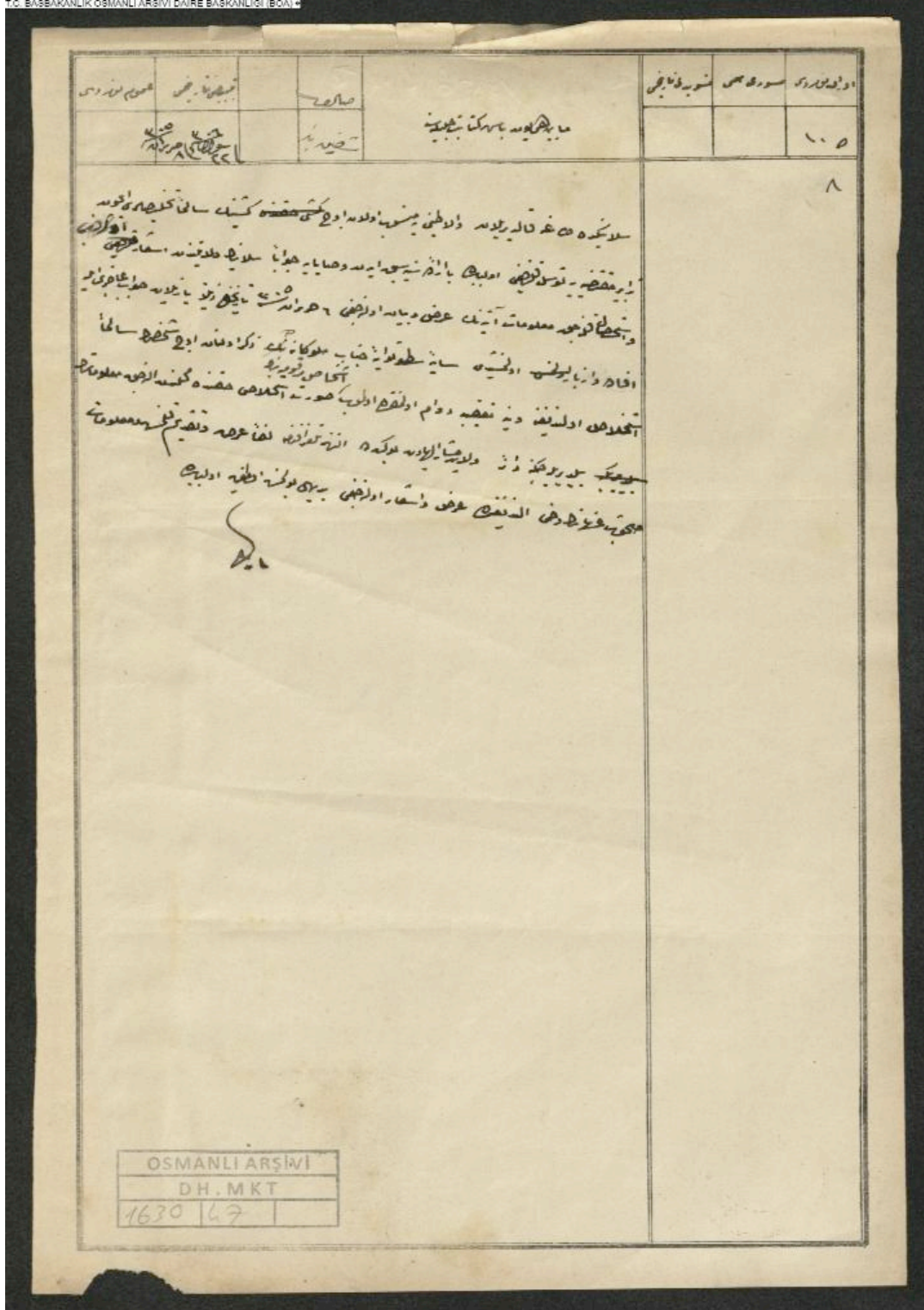
- HR.MKT. (18 Ş 1272-18 Nisan 1856) 117/62 (06 Z 1271-20 Ağustos 1855): 143/98 (11 Ş 1272-17 Nisan 1856):152/11 (11 Za 1272-14 Temmuz 1856) :
- HR.TH. 223/19 (21 L 1316-4 Mart 1899).
- İ. TAL., 3/75 (13 S 1310- 6 Eylül 1892 : 179/70 (28 S 1317-8 Haziran 1899) : 132/76 (9 L 1315-3 Mart 1898).
- İ.DH. 1082/84927 (27 N 1305) :1065/83537 (22 Ca 1305-5 Şubat 1888).
- MAD. d. 16476 : 21222.
- MV. 57/64 (9 S 1308-24 Eylül 1890).
- ŞD. 1193/13 (24 Ra 1309): 310/58 (20/L/1303-22 Temmuz 1886).
- TFR.I.A. 22/2178 (5 Z 1322-10 Şubat 1905).
- TFR.I.KV. 229/22848 (24 C 1321-17 Eylül 1903).
- TFR.I.SL. 2/11921 (14 Ra 1321-10 Haziran 1903) : 76/7581 (29 R 1323-3 Temmuz 1905).
- BALCI, Sezai-Mustafa Balcıoğlu, *Rothschildler ve Osmanlı İmparatorluğu*, Ergüvanî Yayınevi, Ankara 2017.
- CHOISY, Aguste, *L'Asie Mineure et les Turcs en 1875, Souvenirs de Voyage, Librairie de Firmin, Paris 1876.*
- EYİCE, Semavi, "Atatürk'ün Doğduğu Yıllarda Selanik", *Doğumunun Yüzüncü Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, s. 461-518.
- KARAMAN, Mehmet Ali - Mim Sertaç Tümtaş, "Tarihsel Olarak Kent ve 19. Yüzyılda Bir Osmanlı Kenti Selanik" UBTAS IV, Gece Kitaplığı, Ankara 2016, s.469-500.
- KIEL, Machiel, "Selanik", *DİA*, C.36. s.352-357.
- MAZOWER, Mark, *Selanik Hayaletler Şehri*, Alfa Yayın, İstanbul 2013.
- QUATAERT, Donald, *Manufacturing and Technology Transfer in The Ottoman Empire 1800-1914*, The Isis Press, İstanbul 1992.
- RODRIGUE, Aron, - Sarah Abreveya Stein, *A Jewish Voice from Ottoman Salonica: The Ladino Memoir of Sa'adi Besalel a-Levi*, Çev. Isaac Jerusalemi, Standford University Press, California 2012.
- SERBESTOĞLU, İbrahim, *Osmanlı Kimdir? Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet Sorunu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2014.
- SERBESTOĞLU, İbrahim, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", *OTAM*, S.29, Bahar 2011, s. 193-214.
- TODOROVA, *Maria Balkanları Tahayyül Etmek*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- UZUN, Ahmet, "İslimye Çuka Fabrikası", *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Yayın No: 21-22, Ekim 1999-Mart 2000, s.77-84.
- ÜNAL, Neslihan, *İki Osmanlı Liman Kenti İzmir ve Selanik*, İmge Kitabevi, Ankara 2015.
- MILLER, William, "Salonika", *The English Historical Review*, Vol. 32, No. 126, 1917.

Selanik'te bulunan asakir-i şahaneye maaş verilmek üzere Alatinî bezirgândan istikraz olunan ve eytam sandığından alınan paranın suret-i tesviyesi

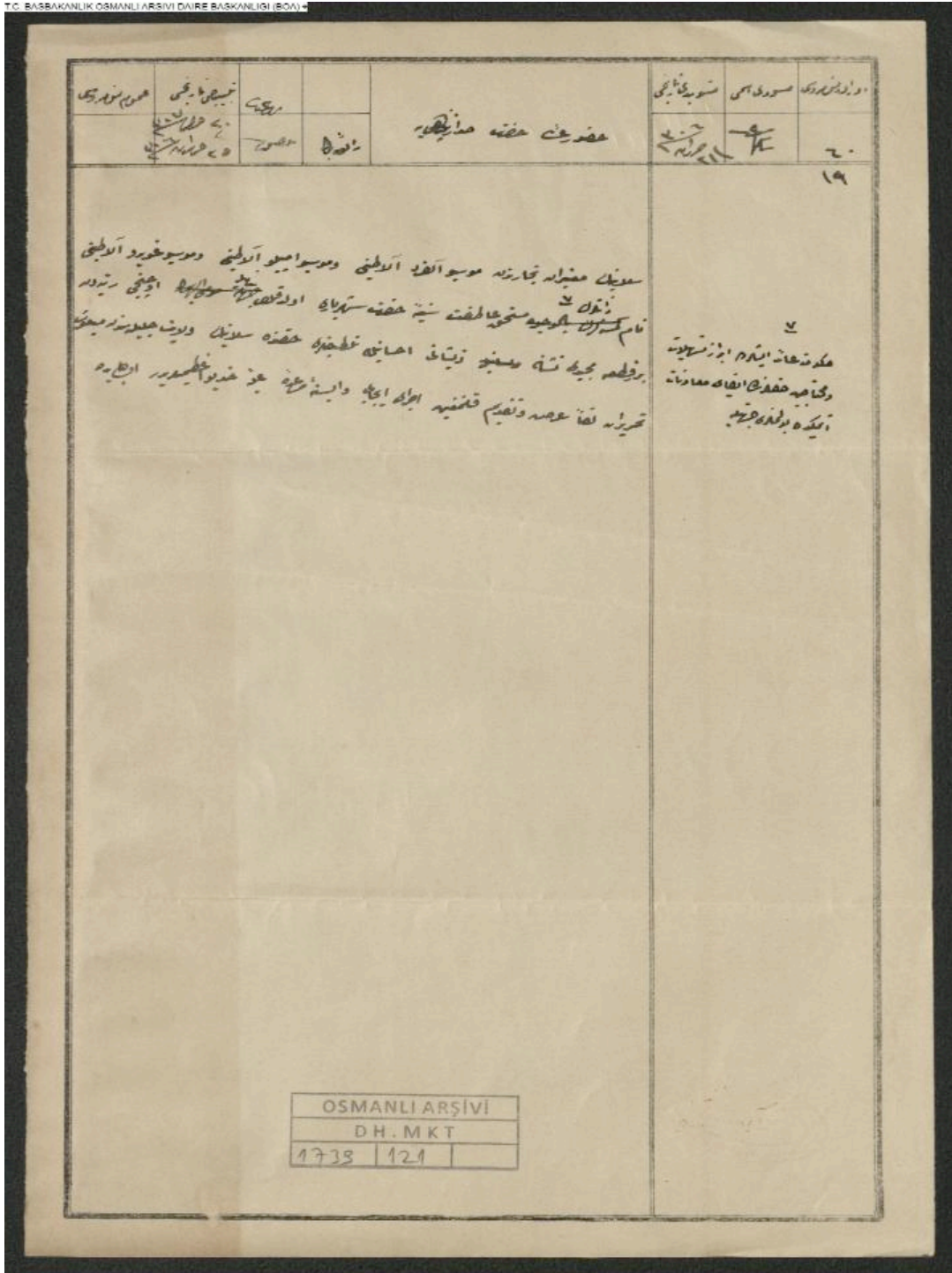

Manastır'daki yangınında zarar gören halka toplanan yardım listesi

DH.MKT.01630.00047.001

Selanik'te dağa kaldırılan Alatinilere mensup şahısların kurtarılmasına dair belge

DH.MKT.01739.00121.001

Alfred, Empilo ve Goydo Alatinini'nin Mecidi Nişanı ile taltif edildiklerine dair belge